

Tore Bjørge og
Thomas Haaland

VOLD, KONFLIKT OG GJENGER

En undersøkelse blant
ungdomsskoleelever i Skedsmo
kommune

NOTAT
2001:103

Forord

Dette notatet er utarbeidet i nært samarbeid med Skedsmo kommune, som også har finansiert det meste av arbeidet. Undersøkelsen i Skedsmo inngår i et større forskningsprosjektet om volds- og gjengproblemer i fire byområder. Dette prosjektet er i hovedsak finansiert av Norges forskningsråd. Utlendingsdirektoratet har også bidratt. Fem forskere inngår i denne forskergruppen, deriblant forfatterne av det foreliggende notatet. Noe midler fra det større prosjektet er også benyttet i denne delstudien.

I studien er det gjennomført en spørreundersøkelse høsten 2000 blant ungdomsskoleelever i Skedsmo, supplert med personlige intervjuer med 20 elever. Alle ungdomsskolene inngår i spørreundersøkelsen. Spørreskjemaet er det samme som høsten 1999 ble nyttet i en lignende undersøkelse i de fire byene Oslo, Drammen, Stavanger og Kristiansand, noe som har gitt mulighet til å sammenligne resultatene. Tore Bjørgo fra Norsk Utenrikspolitisk institutt (NUPI) har hatt hovedansvaret for utskriving av dette notatet, mens Thomas Haaland fra NIBR har stått for utarbeidelsen av den statistikk som ligger til grunn.

Notatet kan med fordel leses i sammenheng med NIBR prosjektrapport 2000:14: "Vold – konflikt og gjengdannelse".

Oslo, januar 2001

Guri Mette Vestby
Forskningsleder

Innhold

Forord	1
Figuroversikt.....	3
Sammendrag	4
1 Om undersøkelsen.....	6
2 Ruserfaring.....	8
3 Ungdoms erfaringer med vold	14
3.1 Volderfaring og alder	14
3.2 Jenter, vold og slåssing.....	17
3.3 Vold på skolen og i nærområdet.....	19
4 Konfliktdynamikk	24
5 Gjengdeltakelse og gjengkjennskap.....	26
5.1 Gjengmiljø i Skedsmo	26
5.2 Mobilitet.....	30
5.3 ”Gjeng” eller ”nettverk”.....	31
5.4 Gruppens betydning for individuelle atferdsforstyrrelser	31
6 Oppsummering, noen konklusjoner og innspill for handling.....	33
Litteratur	35

Figuroversikt

Figur 2.1	<i>Rusmidler etter alder, Skedsmo og 'fire byer'</i>	9
Figur 2.2	<i>Ruserfaring fordelt på skole</i>	11
Figur 2.3	<i>Andelen elever som ikke har ruserfaring, etter alder og skole</i>	12
Figur 2.4	<i>Skoleskulk og ruserfaring</i>	13
Figur 3.1	<i>Voldserfaring etter alder, Skedsmo /'fire byer'</i>	15
Figur 3.2	<i>Deltatt slagsmål siste år etter alder og kjønn</i>	16
Figur 3.3	<i>15 årige gutter og jenter, Skedsmo, etter voldserfaring siste år</i>	17
Figur 3.4	<i>Åsted, siste voldshendelse, Skedsmo og 'fire byer'</i>	20
Figur 3.5	<i>Voldshendelser fordelt etter tid på døgnet, Skedsmo og 'fire byer'</i>	21
Figur 3.6	<i>Voldserfaring siste år etter skole</i>	22
Figur 5.1	<i>Antall personer som sier de er med i en gjeng etter kjønn og etter etnisk bakgrunn</i>	29

Sammendrag

Tore Bjørge og Thomas Haaland

Vold, konflikt og gjenger

En undersøkelse blant ungdomsskoleelever i Skedsmo kommune

NIBR-notat 2001:103

Dette notatet gjengir hovedresultater fra en spørreundersøkelse blant elevene i alle 8., 9. og 10.klasser i samtlige grunnskoler i Skedsmo kommune. Til sammen har 1076 elever fylt ut et omfattende spørreskjema. Samme skjema er tidligere brukt i en undersøkelse blant 16-åringer (1. klasse grunnkurs, videregående skoler) i Drammen, Kristiansand, Oslo og Stavanger gjennomført senhøsten 1999. Resultatene fra Skedsmo er i noen grad sammenliknet med resultatene fra de fire byene. I tillegg til spørredata, bygger rapporten på data fra inngående intervjuer med 20 ungdommer i alderen 11 til 16 år.

Mange unge i Skedsmo begynner svært tidlig med rusmidler. Erfaring med rusmidler er nært forbundet med problematferd, og når det gjelder narkotiske stoffer i særlig grad med skoleskulk. Erfaring med bruk av rusmidler varierer noe mellom elever ved de ulike skolene, men forskjellene er ikke svært store.

Skolelever i Skedsmo har betydelig erfaring med vold. Det er flere 15 åringer i Skedsmo som rapporterer å ha vært utsatt for vold, eller alvorlige trusler om vold, siste tolv måneder enn det som var tilfelle for 16-åringer i de fire byene. Hver fjerde ungdom i Skedsmo oppgir at de en eller flere ganger har båret våpen (kniv, slagredskap eller lignende), og en eller annen form for våpen ble også brukt (eller truet med) i mer enn hver fjerde rapporterte voldshendelse.

Spesielt overraskende er det bildet som avtegner seg blant jentene. En betydelig andel av jentene i Skedsmo rapporterer å ha vært utsatt for trusler og/eller vold siste år. Særlig blant 15-åringene er jentene like utsatt for vold som guttene. Blant 13- og 14-åringer er det fire ganger så mange gutter som jenter som oppgir å ha deltatt i slåsskamp – omtrent som forventet. Blant 15-åringene reduseres imidlertid forskjellen mellom gutter og jenter til 2 : 1 når det gjelder slåssing. På dette punktet faller resultatene fra Skedsmo inn i et utviklingsmønster registrert i løpet av det siste tiåret: En stadig økende andel av jenter og unge kvinner oppgir å ha vært utsatt for vold, og trusler om vold, slik at de store forskjellene mellom kjønnene i voldseksposering som ble registrert tidlig på 1990-tallet er i ferd med å bli visket ut. Data fra foreliggende undersøkelse tyder på at denne utviklingen i stor grad har sammenheng med at flere jenter nå er aktive deltakere i slagsmål, og ikke bare passive voldsofre. Dette er en tendens som trolig gjelder landet generelt, og ikke bare i Skedsmo.

Et særlig kjennetegn ved voldsutøvelse og voldhendelser i Skedsmo er at åstedet svært ofte har tilknytning til skolen-, enten på skolen i selve skoletiden, eller på skoleveien (i særlig grad fra skolen). En overvekt av hendelsene finner sted på dagtid, spesielt i storefri

og rett etter skoletid. På disse punktene skiller ungdomsskoleelevene i Skedsmo seg markert fra mønsteret blant de noe eldre grunnkurselevne i de fire byene, som i langt større grad er utsatt for ”utelivsvold” på nattetid. Men mønstret har sammenheng med at ungdomsskoleelever har sin skole i nærområdet, mens ungdom i videregående kan gå på skole langt unna hjemstedet.

Voldserfaring varierer noe mellom elever ved de ulike skoler, men størst er forskjellene for de milde formene for eksponering – det å ha vært vitne til vold, og det å ha vært utsatt for trusler. Når vi avgrensner sammenlikningen til opplevd vold mot egen kropp, er det nesten ingen forskjell mellom skolene. Ved samtlige skoler oppgir om lag hver femte elev å ha vært utsatt for fysisk vold (med eller uten skade/synlig merke) de siste tolv måneder.

To av tre elever ønsket at ”lærerne burde vært strengere med dem som bråker”. Dette gjelder spesielt de ”snille” elevene. Resultatene tyder på at det er til dels betydelige spenninger blant elevene. Åtti prosent av elevene er helt eller delvis enige i at ”det er noen elever her på skolen som plager andre”. Her er det liten forskjell mellom skolene. En annen side ved dette problemet er at utenforstående - ungdom som ikke er elever ved den aktuelle skole – ”lager kvalm” på skolen. Hele 37 prosent av elevene oppgir at dette ofte forekommer.

Spesielle forestillinger om ”respekt” står sentralt i dette konfliktbildet. For en del av ungdommene er ”respekt” noe som bare kan vinnes av andre på deres bekostning. ”Respekt” handler om å skape frykt og å oppnå makt over andre. Fra intervjuer med ungdom framkommer at konfliktene ofte har utspring i verbale fornærmelser, og at disse fornærmelsene svært ofte har et seksualisert innhold. Den som ikke svarer (med vold) på slike fornærmelser, taper ansikt og mister omdømme i sitt miljø. Denne spesielle forståelsen av ”respekt” virker dermed sterkt konflikt- og voldsdrivende i ungdomsmiljøene. Det er derfor en særlig utfordring for skolene å ta opp respektbegrepet som tverrfaglig tema i undervisning og elevarbeid. Konflikter og slåsskamper blant jenter handler ofte om kjæresten og (påstått) spredning av negative rykter, f.eks. at noen er ”hore”.

I Skedsmo oppgir 59 ungdommer (5,5 prosent) å være medlem av en gjeng (definert som en relativt fast gruppe ungdommer som av og til driver med vold og kriminalitet). Noe over halvparten av disse oppgir å være med i en gjeng som også har et navn. Om lag hver tredje elev oppgir å kjenne noen som er med i en gjeng. Det å kjenne mange – og spesielt gjengmedlemmer – er for mange ungdommer en viktig form for ”sosial kapital”. Det kan gi respekt, beskyttelse og mobiliserbare støttespillere hvis de kommer opp i bråk med noen. Mobiltelefon spiller en nøkkelrolle i slike konflikter.

De spesielle mønstre knyttet til konflikt og voldsutøvelse blant elevene legger spesielle føringer for intervensjon. Til slutt i notatet pekes det på noen slike handlingsledende konklusjoner som kan trekkes på grunnlag av datamaterialet.

1 Om undersøkelsen

Skedsmo kommune og flere av barne- og ungdomsskolene i kommunen har erkjent at man har betydelige problemer med vold, trusler, gjengtendenser, rus og hærverk blant en del av sine ungdommer. Kommunen har derfor ønsket å få en kartlegging av hva problemene består i og hvilket omfang de har, slik at man på basis av kunnskap kan få best mulig grunnlag for å sette inn målrettede og effektive tiltak overfor problemene. Denne spørreundersøkelsen inngår som et hovedelement i denne kartleggingen.¹

Denne spørreundersøkelsen² blant ungdomsskoleelever i Skedsmo ble – med noen små lokale tilpasninger – gjennomført etter samme opplegg og spørreskjema som i Thomas Haalands undersøkelse *Vold, konflikt og gjengdanning: En undersøkelse blant ungdom i fire byer* (Oslo: NIBR Prosjektrapport 2000:14). Undersøkelsen fra Oslo, Drammen, Kristiansand og Stavanger (heretter omtalt som ”de fire byene”) rettet seg imidlertid mot elever i 1. klasse på videregående (4702 besvarte), som i hovedsak var 16-åringer.

Skedsmos fem ungdomsskoler (pluss en alternativ skole) har til sammen 1184 elever – hovedsakelig i alderen 13-15 år.³ Av disse besvarte 1076 spørreskjemaet, noe som gir en svarprosent på 91. Nesten ingen reservert seg mot å delta, så de ni prosentene som mangler, var i det alt vesentlige fraværende fra skolen den dagen undersøkelsen ble gjennomført i november 2000. Blant disse må vi anta at det både var skoleskulkere og elever med lovlig (syke)fravær, men vi vet ikke noe om forholdstallet mellom disse. Spørreskjemaet inneholder imidlertid spørsmål om egen skulking. De som skulker ofte, skiller seg sterkt negativt ut i forhold til de andre langs mange variabler – typisk skårer de 5-8 ganger så høyt som andre elever når det gjelder problematferd som gjengdeltakelse og hasjbruk. Dette innebærer at dersom samtlige som er registrert som elever ved ungdomsskolene i Skedsmo, hadde vært til stede og besvart, ville en rekke av spørsmålene om bl.a. ruserfaring, voldserfaring og gjengdeltakelse fått enda et litt mer negativt resultat – men neppe mer enn maksimalt 2-3 prosentpoeng utslag. Det er forholdsvis marginale forskjeller det dreier seg om, men likevel verdt å ha i mente.

---

¹ Tore Bjørge ble i utgangspunktet trukket inn i dette arbeidet som medlem av Utlendingsdirektoratets tverrfaglige veiledningstjeneste. Fordi volds- og gjengproblematikken i Skedsmo har sterk relevans for det forskningsprosjektet han og en gruppe forskere ved NUPI og NIBR (deriblant Thomas Haaland) er i ferd med å gjennomføre i de fire byene Oslo, Drammen, Kristiansand og Stavanger, blir Skedsmo koblet opp mot dette forskningsprosjektet i egenskap av å være en randkommune til Oslo. Hovedprosjektet er finansiert av Norges Forskningsråd, med bidrag fra UDI. Skedsmo kommune finansierer spørreundersøkelsen og kartleggingen fra Skedsmo.

² Etter korrespondanse med Datatilsynet og NESH (Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora) ble det fastslått at det ikke var nødvendig med konsesjon for personregister eller aktivt samtykke fra foreldre for å gjennomføre en anonym spørreundersøkelse som dette – heller ikke når respondentene var under 16 år.

³ Kjellervolla har 352 elever, Tæruddalen 306, Asak 57, Stav 262, Stalsberg 193, og Veslestua 14. Totalt 1184. Noen få elever var yngre enn 13, og noen få var eldre, men de ble for statistiske formål slått sammen med sine nærmeste alderskategorier.

De mer generelle hovedmønstrene som fremkommer i datamaterialet fra Skedsmo samsvarer i høy grad med hovedtrekkene i resultatene fra de fire byene, og er analysert grundig i Haalands rapport. Dette gjelder blant annet de nære sammenhengene mellom voldserfaring og graden av "frikobling" fra voksenkontroll i fritiden, og voldserfaring/gjengdeltakelse/bevæpning, m.m. Men det var også noen viktige forskjeller mellom resultatene fra Skedsmo og de fire byene, og mellom de fem ungdomsskolene i Skedsmo.⁴ Det er de mønstrene som har spesiell relevans for Skedsmo, som i hovedsak vil bli kommentert i det følgende. Men datamaterialet fra Skedsmo har også spesiell verdi fordi dette dekker yngre ungdommer enn i de fire byene, og tre hele aldersklasser.

Denne kvantitative spørreundersøkelsen har blitt supplert med mer inngående kvalitative intervjuer med 20 ungdommer i alderen 11-16 år.⁵ Disse representerte ulike perspektiver og erfaringsposisjoner (gutter, jenter, norsk og utenlandsk bakgrunn, voldsutøvere og ofre, ressurselever og ungdommer med store problemer). Det var likevel en klar overvekt av ungdommer som selv hadde vært aktivt involvert i voldelige konflikter. Disse informantene kom fra tre ulike skoler (to ungdoms- og en barneskole). Noen av de mest interessante informantene ble fulgt opp med flere intervjuer. Det er også gjennomført intervjuer og mer uformelle samtaler med skoleledere, lærere og vaktmestere ved to skoler.

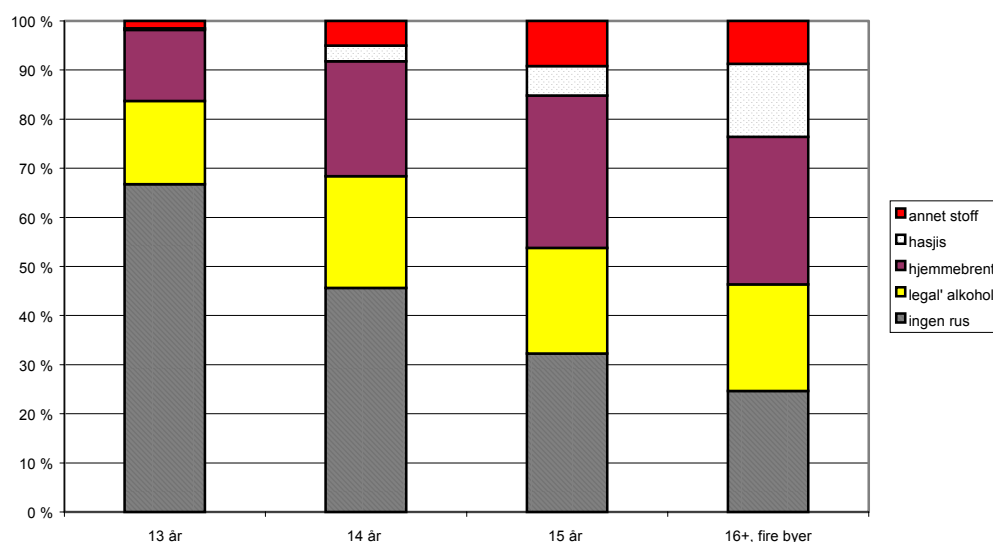
⁴ På den alternative skolen "Veslestua" var det bare 12 elever som deltok. Disse skilte seg ikke uventet ut fra gjennomsnittselevne ved de andre skolene. Av anonymitetshensyn vil imidlertid Veslestua bli holdt utenfor sammenlikningen mellom skolene, men respondentene herfra inngår i totaltallene.

⁵ I forbindelse med disse intervjuene ble det gjennom skolen innhentet aktivt samtykke fra foreldrene.

2 Ruserfaring

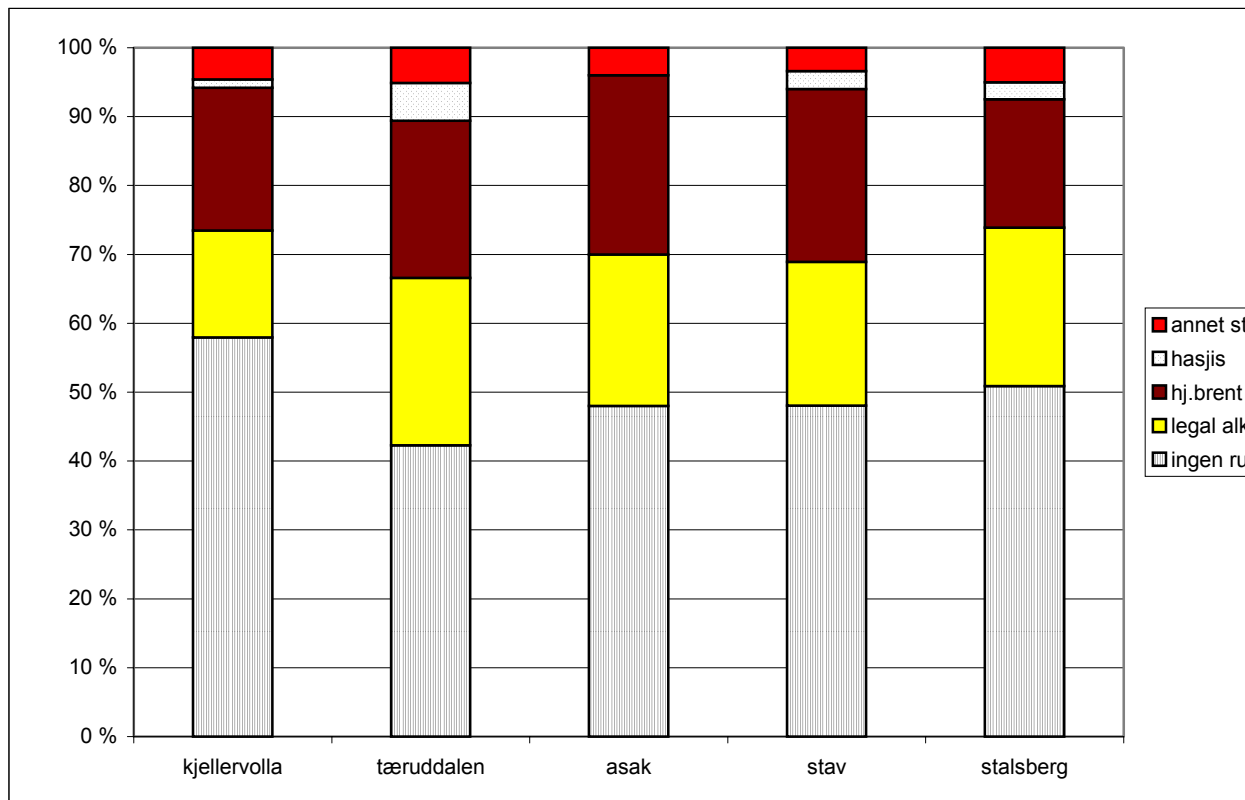
Figur 2.1 Rusmidler etter alder, Skedsmo og 'fire byer' (N=1076)

Mange unge i Skedsmo begynner svært tidlig med rusmidler. Blant 13-åringene har én av tre prøvd alkohol, og blant 15-åringene er det bare en av tre som *ikke* har prøvd noen form for rusmidler. Allerede blant 14-åringene er det ca. 8 prosent som har prøvd hasj eller andre narkotiske stoffer. Gutter øker sin rusbruk i 14-års alderen, jenter når de er 15 år. Skedsmo-ungdom synes å ligge noe foran ungdom fra de fire byene på den forventede alderskurven i erfaring med rusmidler, særlig med andre narkotiske stoffer enn hasj (selv om vi mangler sammenlignbare data fra de yngre aldersklassene fra de fire andre byene). Hjemmebrent synes å stå for noe over halvparten av alkoholbruken blant ungdom i Skedsmo. (I figuren er respondentene oppført etter den ”mest alvorlige” form for

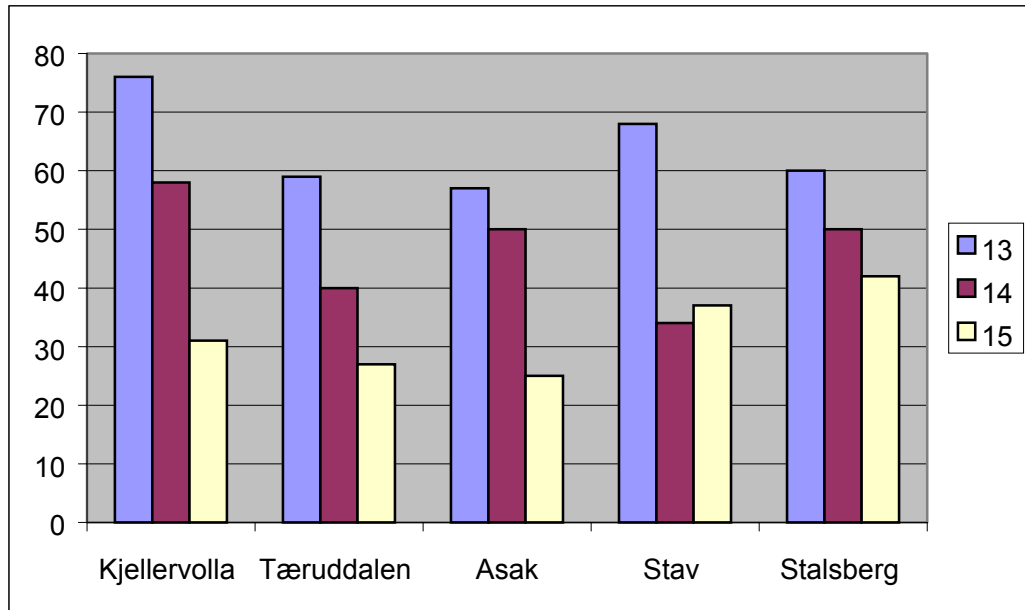
rusmiddel de har erfaring med, siden de som f.eks. har brukt ”andre narkotiske stoffer”, som regel også har brukt hasj og alkohol.)

Figur 2.2 Ruserfaring fordelt på skole (N=1076)

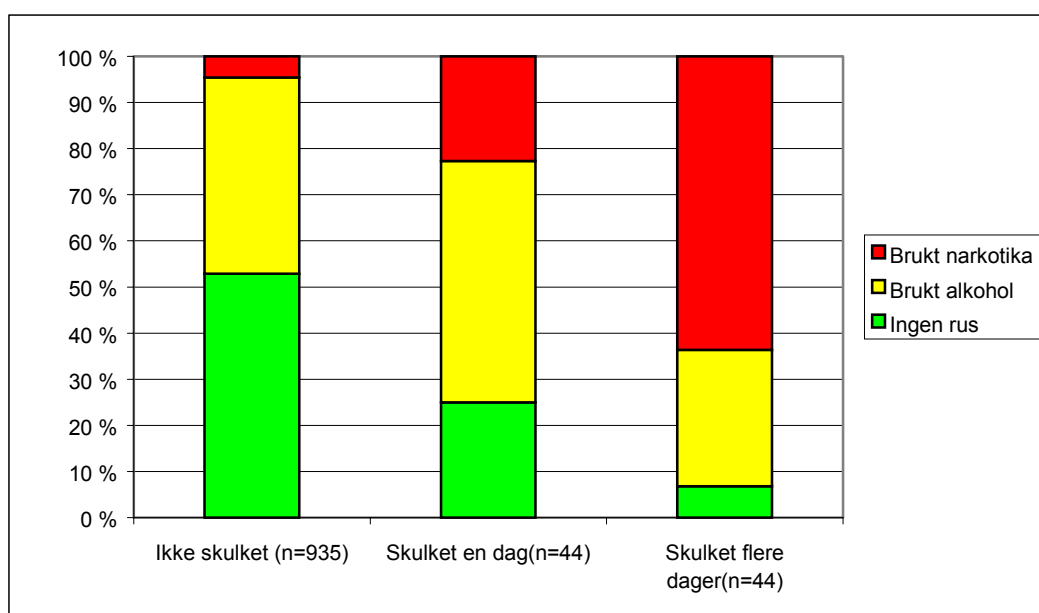
Forskjellene mellom skolene er ikke svært store, men ungdom på Tæruddalen rapporterer om noe mer rusbruk enn de andre, særlig når det gjelder hasj. Det er også en høyere andel elever fra Stalsberg (og i en viss grad også Tæruddalen) som forteller at det kommer folk utenfra og tilbyr stoff på skolen, og at det er elever som bruker rusmidler på skolen. Disse to skolene bør derfor i særlig grad gripe fatt i problemet med rusbruk blant elevene. Ved noen skoler begynner elevene å ruse seg tidligere enn på andre skoler. Det synes altså som om drikkepresset setter inn tidligere blant elevene ved disse skolene.

Figur 2.3 *Andelen elever som ikke har ruserfaring, etter alder og skole (N=1076)*

Noen risikogrupper peker seg ut. Blant de 4,2 prosent (44 personer) av elevene som rapporterer at de har skulket flere hele dager de siste to ukene, er det ikke mindre enn 64 prosent som har brukt narkotiske stoffer (inkl. hasj), mot 8 prosent for elevmassen som helhet. Voldserfaring og gjengdeltakelse viser tilsvarende sammenhenger med gjentatt skoleskulk – om enn ikke med like kraftige utslag som for rusbruk. Stadig skoleskulk er derfor en god indikator på sannsynlig rusbruk og annen risikoatferd, og bør være en varselampe som får skolen til å sette inn tiltak overfor slike elever.

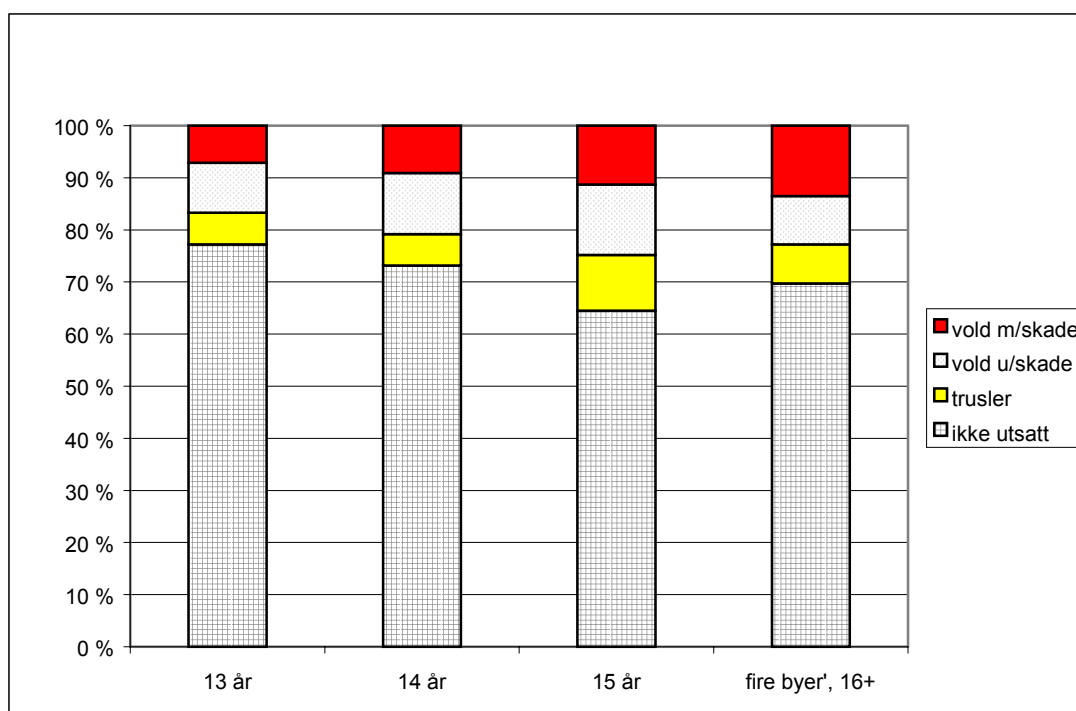
Figur 2.4 Skoleskulk og ruserfaring

3 Ungdoms erfaringer med vold

3.1 Volderfaring og alder

En stor andel av ungdommene i Skedsmo har gjort egne erfaringer som voldsofre. Slik sett kan Skedsmo oppleves som et ganske tøft sted å vokse opp for ungdom. Hver tredje 15-åring har vært utsatt for trusler eller vold siste år (se figur på neste side). 15-åringene fra Skedsmo er mer utsatt for vold enn 16-åringene fra de fire byene, spesielt når det gjelder trusler og vold uten skade. Voldseksposeringen synes generelt å øke med alder, og topper seg ikke før mot slutten av tenåra eller endog senere (avhengig av hva man måler, for eksempel skader eller anmeldelser). Det er verd å merke seg at da de fire byene Oslo, Drammen, Kristiansand og Stavanger i sin tid ble valgt ut til undersøkelsen om gjenger, var det nettopp fordi vi i utgangspunktet visste at dette var byer med alvorlige gjeng- og voldsproblemer blant ungdom. Resultatene fra Skedsmo må fortolkes ut fra at dette er sammenligningsgrunnlaget.

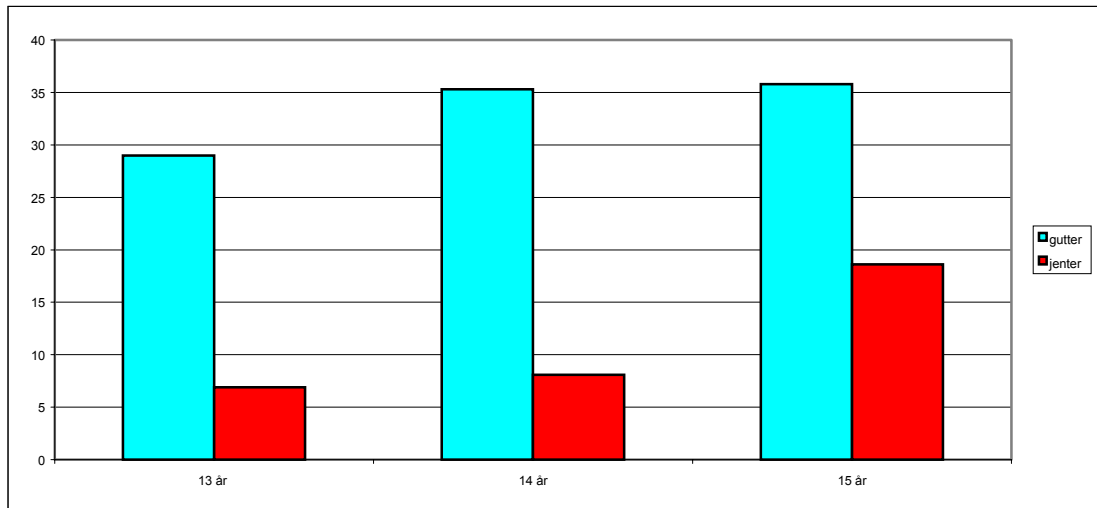
Figur 3.1 *Voldserfaring etter alder, Skedsmo og de 'fire byer'*

Hver fjerde ungdom rapporterer at de har båret våpen (kniv, slagredskap eller lignende) én gang eller flere ganger (henholdsvis 14 og 13 prosent). Våpen blir brukt (eller iallfall truet med) i mer enn hver fjerde voldsepisode. Bevæpning er langt mer utbredt blant gutter enn blant jenter. Hele 21 prosent av guttene sier de har båret våpen flere ganger, mot bare fire prosent blant jentene. Derimot er det ingen forskjell i tilbøyelighet til bevæpning når vi sammenlikner ungdom med innvandrerbakgrunn (en eller begge

foreldre født i utlandet) med ”helnorsk” ungdom (begge foreldre født i Norge). Ungdom med innvandrerbakgrunn skiller seg heller ikke ut fra de med helnorsk bakgrunn når det gjelder deltakelse i slåsskamp.

Figur 3.2 Deltatt slagsmål siste år etter alder og kjønn, prosent

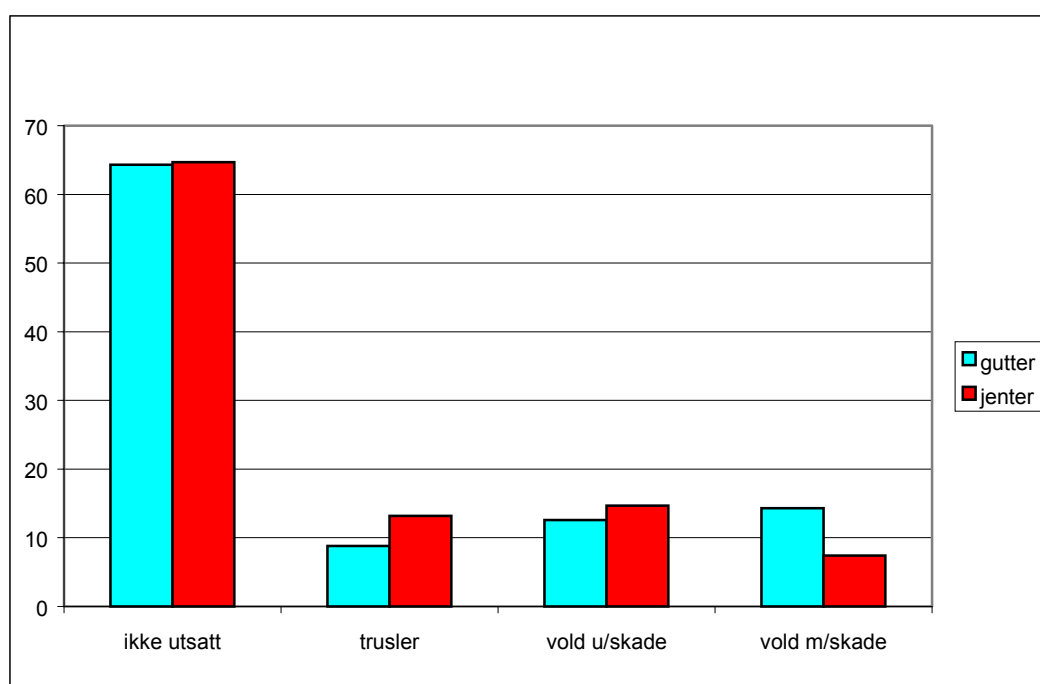

Blant 13- og 14-åringene har fire ganger så mange gutter som jenter deltatt i slagsmål siste år. Dette samsvarer vel omtrent med våre bilder av at det er guttene som slåss, mens jentene krangler. Men blant 15-åringene, skjer det en uventet endring: Nå øker jentenes deltakelse i slåsskamp kraftig, slik at forskjellen mellom jenter og gutter bare er 1 : 2.

Når vi undersøker nærmere 15-åringenes voldserfaringer siste år, viser det seg at det *ikke* er signifikante forskjeller mellom gutter og jenter (jfr. grafen på neste side). For begge kjønn er det to tredjedeler som ikke selv har vært utsatt, litt flere jenter enn gutter har vært utsatt for trusler og for vold uten skade, mens flere gutter enn jenter har vært utsatt for vold med skade.

Selv om det stemmer med vår oppfatning om at gutters fysiske vold er mer alvorlig enn jentenes, er det overraskende at jentene plutselig blir så voldseksponerte når de fyller 15 år.

Figur 3.3 15 årige gutter og jenter, Skedsmo, etter voldserfaring siste år

3.2 Jenter, vold og slåssing

Jentenes økende deltakelse i vold har ikke bare med alder å gjøre. Dette ser ut til å være en utvikling som har pågått gjennom 1990-tallet. Det samme spørsmålet om utsatthet for trusler og vold har blitt stilt i flere ulike spørreundersøkelser, men riktig nok for

forskjellige aldersgrupper. Likevel synes det som om det har foregått en dramatisk utvikling i jentenes eksponering for vold:

År	Aldergrupper i undersøkelse	Sted	Forsker(e)	Forholdstall jenter : gutter
1992	15-24 år	Oslo	Hagen m.fl.	1 : 6
1994	15-24 år	Oslo + noen landkommuner	Gautun	1 : 4
1996	14-17 år	Oslo	Pape & Pedersen	1 : 3
1999	15-17 år	Oslo, Drammen Kristiansand, Stavanger	Haaland	1 : 2
2000	15-åring ⁶	Skedsmo	Bjørge & Haaland	1 : 1

Selv om dataene ikke er fullt ut sammenlignbare, kan det synes som om det meste av økningen i ungdomsvold gjennom 1990-tallet har sammenheng med jentenes økende involvering i volden. Spørsmålet som er stilt i de ulike undersøkelsene, handler imidlertid om erfaring som *offer* for vold, og sier ikke noe direkte om jentene som utøvere av vold eller som aktive deltakere i slåssing. En mulig tolkning er at jenter i økende grad har blitt utsatt for vold fra gutter, for eksempel i form av voldtekt og andre seksuelle overgrep. En annen tolkning er at økningen i jenters utsatthet for vold skyldes at jenter nå slås mer enn de gjorde tidligere. Våre data fra Skedsmo tyder mest på det siste: Mens ca. 23 prosent av de femten år gamle jentene rapporterer at de har vært utsatt for vold med eller uten skade siste år (trusler holdes utenfor), er det 18 prosent som sier de har deltatt i slåsskamp siste år. Dersom jentene har forstått "slåsskamp" som noe annet enn å bli utsatt for et voldelig overgrep, er det rimelig å anta at mye – muligens det meste – av den volden jenter har blitt utsatt for, skjer i konflikter hvor de selv også utøver vold. Vi har ikke i spørreundersøkelsen data på om deres motpart i slåsskampen var av samme eller forskjellig kjønn, men våre egne og andre forskeres (f.eks. Fangen 1997; Lien, under slutføring) kvalitative intervjudata tyder på at jenter i hovedsak slås med andre jenter. Det hender også at jenter slås med, og går aktivt løs på, gutter, men det regnes som lite ærerikt for gutter å slåss med jenter. Samtidig er det også en del av bildet at jenter i betydelig grad utsettes for seksuell vold og tvang av jevnaldrende gutter (Pedersen & Aas 1995). Vi vet også at en del jenter driver voldelig mobbing av andre jenter, uten at dette kan sies å ha karakter av slåssing mellom jevnbyrdige motparter. Det meste av jentemobbingen er likevel etter alt å dømme mer av psykisk karakter – selv om denne kan være grusom nok. Men det er mye som tyder på at jentemobbingen i økende grad blir fysisk voldelig, og ligner mer på guttenes former for mobbing.

Årsakene til jentenes økende deltakelse i vold og slåssing er trolig sammensatte. Den kraftige økningen ved 15-årsalderen må sannsynligvis ha sammenheng med kjønnsutvikling og tiltagende "kjæresteeri". Dette er den alderen hvor mange jenter begynner å bli sammen med gutter, men hvor dette fortsatt for mange har et umodent og ustabil preg. I intervjuer med jenter som har vært involvert i slåsskamper, forteller de at disse konfliktene ofte handler om at ei jente har flørtet med en gutt som ei annen jente er sammen med eller interessert i. En annen variant er at ei jente beskylder ei annen jente for å være "hore", eller (angivelig) har satt ut rykte om dette. Det finnes også noen jenter som reagerer med voldelig aggresjon hvis ei annen jente ser på dem "på feil måte", himler med øynene, eller liknende. Men kamp om gutter og seksuelt rykte er likevel det vanligste utgangspunkt for slåsskamper mellom jenter:

⁶ Vi har i denne oppstillingen ikke tatt med 13- og 14-åringene fra Skedsmo, fordi 15-åringene fremstår som spesielt interessante, og fordi 13- og 14-åringene (med ett unntak) ikke er med i de andre undersøkelsene.

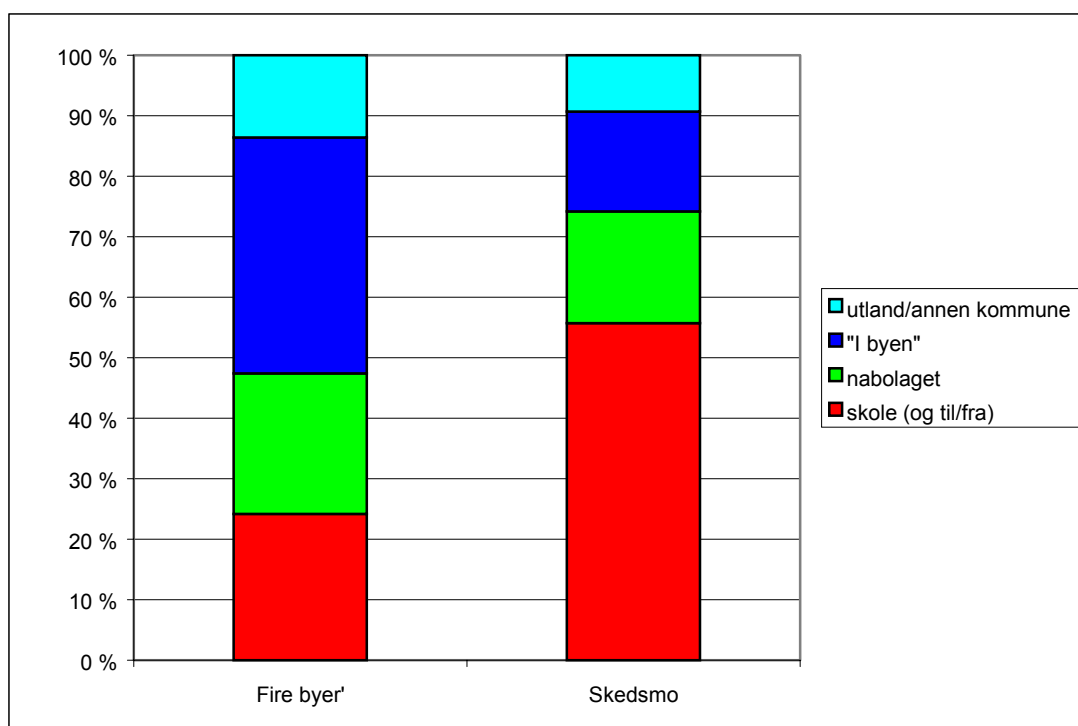

Det var en gutt her på skolen som likte meg, men som flere andre jenter også var interesserte i. Og så fikk jeg bråk, fordi de syntes jeg stjal han. Det gikk også rykter om at jeg kalte andre for [skjellsord]. Det pågikk i et par måneder at jeg ble slått og sparket. Hvert friminutt stod en gjeng med folk utenfor klasserommet og ventet på meg – både for å se på og for å være med på å plage meg. De stod og kalte meg ting, som hore, ludder, og liknende. Og så slo og sparket de. (Intervju med jente på ungdomskole i Skedsmo)

En mer generell årsak til jentenes økende deltakelse i vold og slåsskamper gjennom 1990-tallet har trolig å gjøre med at forskjellene i atferd mellom kjønnene har blitt redusert i samfunnet generelt. Dette gjelder ikke bare i forhold til utdanning, arbeidsliv og familieliv, men også i forhold til fritidsaktiviteter. Jenter bruker alkohol og andre rusmidler på linje med guttene – minst! Jentene opptrer mer likt guttene med å ha aktive roller i forhold til sjekking og seksualitet. Og det synes å være mer sosialt akseptert enn tidligere at jenter kan vise aggresjon. Vi har også sett at jenter etablerer egne jentegjenger blant annet fordi de ikke aksepterer rollen med å være passive vedheng som kjæresten til guttene i guttegjengene (jfr. Fangen 1997).

3.3 Vold på skolen og i nærområdet

Undersøkelsen blant 16-åringer i de fire byene viste at over halvparten av voldshendelsene de var involvert i, skjedde ”i byen” eller utenfor kommunen de bodde i, mens noe under halvparten hadde hendt i nabolag og på skolen. Blant ungdomsskoleelevene i Skedsmo er dette bildet ganske forskjellig: Godt over halvparten av alle voldshendelsene (56 prosent) skjer på skolen, mens 18 prosent skjer i nabolaget. Bare hver fjerde hendelse skjer ”i byen” eller utenfor kommunen.

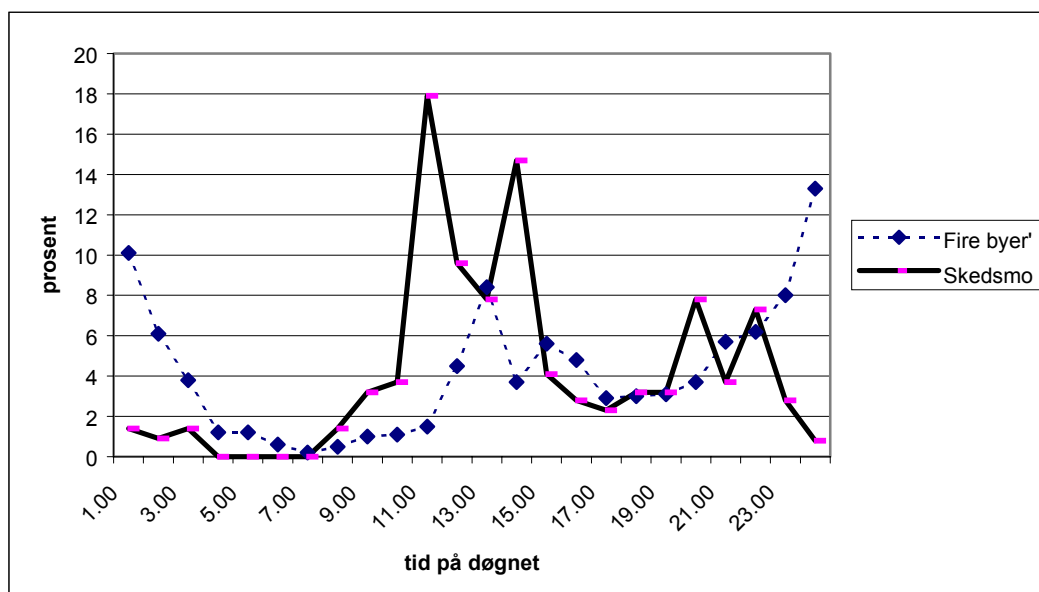
Figur 3.4 *Åsted, siste voldshendelse, Skedsmo og 'fire byer'*

Dette mønstret forsterkes når vi ser på tidspunktet for voldshendelsene (se figur 3.5. på neste side). Disse mønstrene må likevel sees i sammenheng med at ungdomsskolene ligger i nabolaget hvor elevene bor, mens elever på videregående ofte går på skoler langt unna deres eget hjemsted.

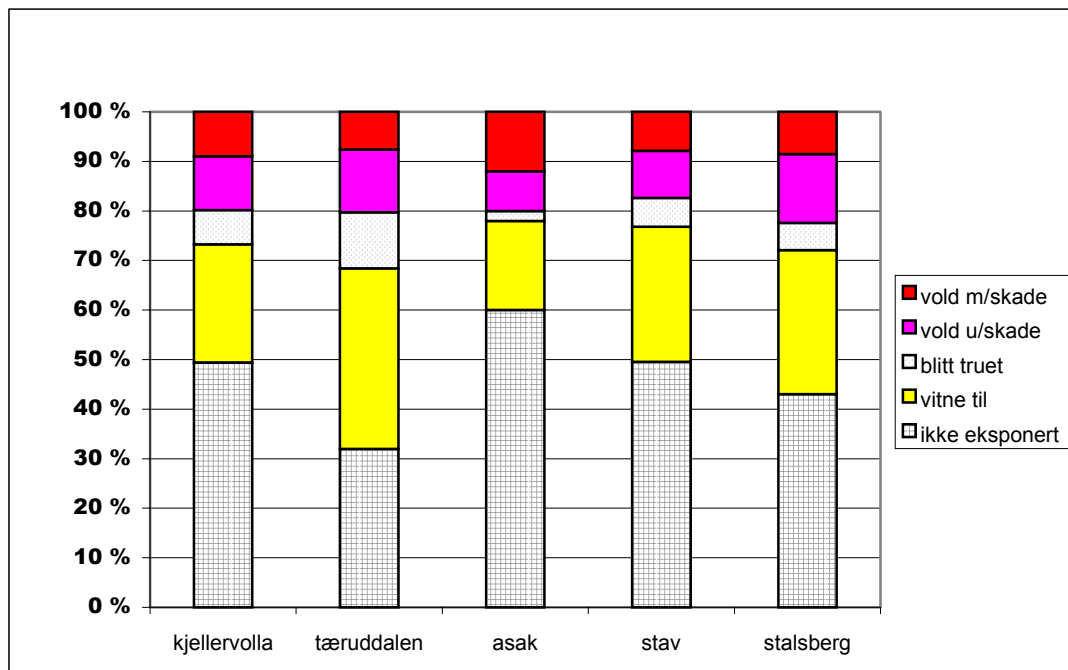
Ungdomsskoleelevene er lite involvert i utelivsvold på sen kvelds- og nattestid, og de er også i liten grad påvirket av rusmidler når de deltar i vold. Alder spiller åpenbart en stor rolle her – ungdom deltar mer i utelivet i byen dess eldre de blir. Og med rusbasert uteliv uten voksenkontroll følger vold.

Men for ungdom mellom 13 og 15 år er skole og skolevei de viktigste arenaer for konflikter og slåssing. Dette er tilfelle for samtlige ungdomsskoler i Skedsmo, selv om det er mer utpreget for noen skoler enn for andre.

Figur 3.5 *Voldshendelser fordelt etter tid på døgnet, Skedsmo og 'fire byer'*

For ungdomsskoleelevene i Skedsmo skjer langt de fleste voldsepisoder i tilknytning til skoletiden, med kraftige topper i langfriminuttet og rett etter skoletid.

Figur 3.6 *Voldserfaring siste år etter skole*

Det kan umiddelbart synes som om Tæruddalen skiller seg ut som en spesielt voldspreget skole. Men det meste av forskjellen ligger i at mange på denne skolen har vært *vitne* til slåsskamper og andre voldelige hendelser, og at det har vært noen flere som har opplevd trusler enn på andre skoler. Men det er nesten ingen forskjell mellom skolene når det gjelder hvor stor andel av elevmassen som har opplevd fysisk vold mot sin egen kropp. Her er andelen rundt 20 prosent på alle skolene, med noe variasjon etter hvor mye av voldshendelsene som medførte skade. Når vi ser på gjentatte voldshendelser (som rammer samme elev), er Tæruddalen bedre stilt enn flere av de andre skolene.

Det faller inn i dette bildet av vold i skole- og nærmiljø at i fire av fem tilfeller er voldsutøveren kjent for både offer og vitner til hendelsen. Foranledningen til voldshendelsene var tilfeldig krangel (43 prosent), hevnaksjon (19 prosent) eller uvennskap (13 prosent). At noen av disse hendelsene har tilknytning til mer langvarige konflikter, fremgår ved at informantene i hvert femte tilfelle regner med at de samme personene ville komme til å true eller utøve vold mot en selv nok en gang. I rundt halvparten av de voldelige sammenstøtene var det flere enn én person som deltok på den ene eller begge sidene.

I hver fjerde voldsepisode ble det brukt *en eller annen form for våpen*. Selv om slag- og stikkvåpen var mest brukt, er det bemerkelsesverdig at ungdomsskoleelevene rapporterer om at det ble brukt (trolig i hovedsak truet med) skytevåpen i åtte tilfeller hvor de selv var offer, og 26 tilfeller hvor de var vitne.⁷

Åtti prosent av elevene er helt eller delvis enige i at ”det er noen elever her på skolen som plager andre”. Her er det små forskjeller mellom skolene. Fjorten prosent av elevene sier seg helt eller delvis enige i at ”det er noen elever her ved skolen som aldri lar meg i fred”. Dette overlapper i stor grad med de 10 prosentene som sier seg helt eller delvis *uenige* i påstanden om at de ”føler seg helt trygg blant de andre elevene her på skolen” – de føler seg med andre ord utrygge på skolen. Det er variasjon mellom skolene, men hovedbildet er likevel ganske samstemt.

Trettisju prosent er helt eller delvis enig i at ”det hender ofte at ungdom som ikke går på skolen kommer hit og lager kvalm”. Dette rapporteres særlig hyppig som et problem ved Stalsberg og Tæruddalen skoler.

Et trekk det er grunn til å merke seg, er når voldsopferne blir spurt om hvem de har snakket med om sine opplevelser: Da er det blant voksenpersoner først og fremst lærerne og foreldre de betror seg til. Derimot fortalte de sjelden om sine voldsopplevelser til politi eller ungdomsledere. På enkelte av skolene ville elevene i svært liten grad fortelle om voldshendelser til politiet, noe som tyder på at kontakt med eller tillit til politiet er lav. For 16-åringene i de fire byene var det langt vanligere å betro seg til ungdomsledere enn til lærere. Men generelt forteller ungdom det først og fremst til sine venner dersom de har vært utsatt for vold. Det er selvsagt positivt at de betror seg til noen. Men det er også en fare for at dette kan kobles sammen med en selvtektkultur hvor man får hjelp av venner og bekjente til å ta hevn – særlig hvis dette er koblet sammen med forestillingen om at det er ”tysting” å fortelle voksne om at en selv eller nære venner har vært utsatt for vold (om ”tysting”, se Bjørge og Carlsson 1999, s. 240-1).

Sekstifire prosent av elevene er helt eller delvis enige i påstanden om at ”lærerne burde vært strengere med dem som bråker”. Det er gjennomgående de ”snille” elevene som ønsker strengere lærere, mens de som selv er involvert i problematferd, ikke uventet er uenige i dette. Selv om dette er et forventet mønster, avspeiler det noen tydelige spenninger i elevflokkene.

---

⁷ Elevene ble bedt om å referere til siste gang de selv var utsatt for vold, men trussel med skytevåpen er trolig så dominerende opplevelser at det overskygger mindre dramatiske hendelser nærmere i tid. Hvorvidt det dreier seg om ekte skytevåpen, luftvåpen eller våpenetterligninger fremgår ikke.

4 Konfliktodynamikk

De fleste voldelige konflikter mellom ungdommer handler om verdier som respekt/ære, rykte/ærbarhet, kjærestes/ seksualitet, eller penger/verdigenstander/tyveri/ran. Ofte begynner konfliktene og slåsskampene med ritualiserte fornærmelser, og den sentrale verdien det kjempes om er ”respekt” – men i en meget spesiell betydning:⁸

”Det begynner som regel med at noen er frekke, at noen bare vil bråke. De vil bevise at de er sterkere enn de andre, og skal se hvem som er tøffe. Vanligvis starter det med en spøk, men ender i slåsskamp. Den mest effektive måten å provosere slåsskamp på, er å slenge dritt om mora: ”Mora di er ei hore!” Da må du ta igjen. ”Morapuler” har nok mer effekt på en utlending enn på en norsk. De har vel mer respekt for mora si enn de norske har. En mener det jo ikke, men det funker bra for å få terga noen til å slåss. Hvis de ikke reagerer, vil de bli sett på som ei pingle, som lar andre snakke slik om mora si. Det er et skikkelig prestisjetap hvis en ikke tar igjen!” (Fra intervju med ungdomsskoleelev, gutt)

”Da jeg begynte her på skolen, ville de andre sjekke om jeg respekterte dem – men det gjorde jeg ikke. Hvis de plaget meg, og jeg ikke gjorde noe tilbake, ville de sett på meg som en kylling, en som ikke tør å gjøre noe. Men jeg tok igjen. Det å være kylling, betyr å gi respekt til andre. Men det å ikke gi respekt, kan gi meg respekt. Det blir en kamp om hvem som skal respektere hvem. To parter kan ikke respektere hverandre på like fot. Den ene må vise seg tøffere enn den andre, og få den andre til å gi seg.” (Fra intervju med ungdomsskoleelev, gutt.)

For folk flest er respekt noe som kjennetegnes av en gjensidighetsrelasjon: Vi viser respekt til andre, og de gir oss respekt tilbake, slik at den gjensidige respekten kan vokse til beste for begge. Dermed bekrefter vi hverandres verdi som personer, og ”gjør mot andre det vi ønsker at andre skal gjøre mot oss”.

For disse ungdommene er derimot ”respekt” en begrenset verdi, og inngår i det vi kaller et ”nullsumspill”: Den enes vinning er den andre tap. Respekt er noe man tar fra andre på de andres bekostning. Respekt handler om det å skape frykt hos andre, og vinne makt over dem. Slike relasjoner kan ikke være likeverdige, men bare hierarkiske. Og hvis den ene part ikke vil underkaste seg den andre og gi vedkommende respekt, oppstår en konflikt som svært lett utvikler seg til en slåsskamp. Det er i denne sammenheng at de ritualiserte fornærmelsene og responsene på disse kommer inn. Den som ikke svarer på en fornærmelse, taper ansikt og respekt – spesielt om mange jevnaldrende ser det. Blir det slåsskamp, og vedkommende får juling, taper han noe respekt – men ikke nødvendigvis

⁸ Dette avsnittet er basert på kvalitative intervjuer med noen ungdommer fra et par av ungdomsskolene i Skedsmo. Dette materialet vil bli analysert mer inngående i en senere sammenheng.

---

så mye som om han gir seg uten kamp. Og dersom han kan ta hevn ved å mobilisere støtte fra de han kjenner, kan han gjenvinne respekten og sitt omdømme i miljøet.

Det er særlig hos guttene konflikter utspiller seg på denne måten, ettersom dette i stor grad handler om å fremvise en form for maskulinitet. Men noen jenter tar også opp dette konfliktmønsteret. Mer vanlig blant jenter er det imidlertid at (voldelige) konflikter utspiller seg rundt rivalisering om kjærester, seksuelt omdømme, og (påstått) utsetting av rykter og fornærmende karakteriseringer, for eksempel om å være "hore" (jfr. tidligere diskusjon om jenter og slåssing).

Slåsskamper vil ofte være én mot én – spesielt dersom det er norsk mot norsk eller en innvandrer mot innvandrer. Ofte vil imidlertid den nærmeste venneklikken bli trukket inn som støttespillere. Dersom konflikten går mellom en "norsk" og en "utlending", vil mobilisering lett skje langs etniske skillelinjer. Men hvis det oppstår en konflikt med noen fra et annet lokalsamfunn, hender det at folk fra samme hjemsted mobiliseres på tvers av eventuelle etniske skillelinjer, f.eks. Skedsmokorset mot Frogner. Her har vi sett eksempler på at innvandrerungdommer har fått hjelp av helnorske ungdommer som ellers betraktes som den lokale "rasistgjeng"! Dette er hva man i sosialantropologien kaller *segmentær opposisjon*, hvor konflikter og allianser tar følgende mønster: "Jeg mot min bror; min bror og jeg mot vår fetter; jeg og mine brødre og våre fettere mot verden."

5 Gjengdeltakelse og gjengkjennskap

5.1 Gjengmiljø i Skedsmo

Godt over halvparten (60 prosent) av ungdomsskoleelevene i Skedsmo mener at det finnes en eller flere faste ungdomsgjenger i kommunen, og de fleste av disse informantene mener at det finnes to eller flere slike gjenger i Skedsmo. På spørreskjemaet ble ”gjeng” definert som ”en relativt fast gruppe ungdommer som av og til driver med vold og kriminalitet”. Dette er en ganske vid definisjon. I tillegg er det vanlig å hevde at virkelige gjenger også har et navn (ev. symbol eller en bestemt klesstil) som identifiserer gjengen. Spørreskjemaet inneholdt også spørsmål om gjengen har et navn.⁹

Det var 5,5 prosent (59 ungdommer) som oppgav at de selv var med i en gjeng. Drøyt halvparten av disse oppgav at deres gjeng også hadde et navn. Dette innebærer at ca. 3 prosent av respondentene hevdet å være med i en slik gjeng med navn.

Blant 16-åringene i de fire byene oppgav 4,3 prosent at de var med i en gjeng, og to tredeler hevdet at gjengen hadde navn. Dette innebærer at 3 prosent av respondentene i de fire byene er med i gjeng med navn. Ut fra denne noe strengere definisjonen av gjeng, kan man derfor si at gjengtilhørighet blant ungdomsskoleelever i Skedsmo er omtrent like utbredt som blant 16-åringene i de fire byene Oslo, Drammen, Kristiansand og Stavanger.

Innenfor ungdomsskolene i Skedsmo er det betydelige variasjoner i grad av gjengtilknytning: En enkelt skole har 21 selverklærte gjengmedlemmer (etter den vide definisjonen av gjeng), tre andre skoler har 10-13 som sier de er med i gjeng, mens én ungdomsskole ikke har noen.

Nå er vi selvsagt klar over at gjengbetegnelsen brukes på mange ulike måter blant ungdom og folk flest, for eksempel om ”vennegjengen” eller ”bridgegjengen”. Men når vi tester ungdommenes tilskrivelse av eget medlemskap i ”gjeng” mot andre spørsmål de har besvart i undersøkelsen, viser det at deres oppfatning om ”gjeng” i høy grad er konsistent med typisk gjengatferd som slåssing, bevæpning, gruppebasert vold, voldsoffererfaring, og stoffbruk. Spørsmålet om de selv er med i gjeng synes derfor å fange inn noen sosiale realiteter, selv om en nøyaktig grensedragnings rundt tilskrivning av gjengmedlemskap er problematisk.

I intervjuer med ungdomsskoleelever som selv deltar i miljøer hvor det bedrives småkriminalitet og slåssing, er det likevel stor uenighet om hvorvidt de grupperingene som finnes i Skedsmo er ”ordentlige” gjenger eller ikke. Noen hevder at den gruppen de selv er med i, bare er en venneklikk som ”hjelper hverandre” hvis noen kommer i bråk med andre. Den grupperingen som flest hevder er en gjeng, er den såkalte ”Lia-gjengen”

⁹ For mer inngående drøftelser av gjengbegrepet, se Bjørge og Carlsson (1999), Decker & Van Winkle (1997), Klein (1995), Klein, Kerner, Maxson, & Weitekamp (2001).

fra Blystadlia i Rælingen, en gruppe som også stadig markerer seg på Lillestrøm. Men flere av de som kjenner folk som er med der, hevder at også "Lia" bare er en gruppe venner fra samme nabolag som hjelper hverandre, og at det ikke egentlig er noen gjeng. Andre er imidlertid helt uenige i dette, og betrakter dem som en typisk gjeng.

Også B-gjengen, som hovedsakelig består av pakistanere, har utspring og tilhold på Nedre Romerike. Selv om mange av de sentrale medlemmene bor på Lørenskog og markerer seg mye i Oslo, hender det også at B-gjengen (eller yngre rekrutter) opptrer i Skedsmo.

Dobbelt så mange gutter som jenter oppgir å være med i gjeng. Så mange som en tredjedel av gjengmedlemmene er jenter. I de fire byene utgjorde jeneten en femtedel av gjengmedlemmene. At jenter er aktivt med i gjenger er overraskende for mange – selv om dette faktisk samsvarer med resultater fra tilsvarende spørreundersøkelser blant ungdom i amerikanske byer som bl.a. Denver (Esbensen & Huizinga 1998). Gutter i Skedsmo får betydelig øket gjengdeltakelse når de blir 14 år, mens jenter øker sin gjengdeltakelse ved fylte 15 år.

Det er vanlig at jenter knyttes opp mot gjengmiljøer som kjæresten av gutter som er med i gjengene. Men i løpet av 1990-tallet har vi sett en tendens til at jenter i økende grad etablerer egne jentegjenger, som ofte er alliert med bestemte guttegjenger (Miller 2000). Intervjurunden blant skoleungdommer gav ingen holdepunkter for at det finnes slike jentegjenger i Skedsmo, selv om det utvilsomt finnes noen ganske røffe venneklikker som består av jenter.

Rundt regnet hver tredje elev *kjenner* noen som sier de er med i en gjeng. For noen av disse elevene representerer dette trolig en form for negativt bekjentskap – de vet hvem de er, men vil ha minst mulig med dem å gjøre. Men vi vet fra intervjuer med ungdommer i Skedsmo og andre steder at det å kjenne mange er en viktig sosial kapital for mange ungdommer, og spesielt for de som føler seg utsatt for trusler og konflikter. Og da er det enda bedre å kjenne "de som er gær'nest", eller aller helst – noen som er med i sterke gjenger. I situasjoner med konflikt, trusler eller behov for å ta hevn kan slike bekjenskaper mobiliseres som støttespillere og slåsskjemper. Det å kjenne gjengmedlemmer kan dermed være noe som gir både "respekt" og beskyttelse. Og for gjengmedlemmer synes det å være attraktivt å bli tilkalt i slike situasjoner. Når de stiller opp for andre, øker det deres egen og gjengens respekt og rykte, og gir dem en form for anerkjennelse og legitimitet i ungdomsmiljøet.

"Det er mange her som kjenner Lia-gjengen og får hjelp fra dem. De er nyttige å kjenne. De fleste vet hvem som har kontakter, men de går ikke rundt og skryter av det. De bare ringer og ber dem komme. Hvis de trenger hjelp, kan de få noen fra "Lia" til å komme, enten til skolen eller til et annet sted. Lia-gjengen synes nok det er bra å bli tilkalt. Det er ingen som tør å tulle med dem. (...) Jeg kjenner noen av dem, og kan få hjelp av dem hvis jeg trenger det. Og kjenner du én av dem, kjenner du hele gjengen." (Fra intervju med ungdomsskoleelev i Skedsmo).

"I Lia-gjengen er de aller fleste vietnamesere, men også noen andre ungdommer med innvandrerbakgrunn og enkelte norske. Jeg kjenner broren til en av dem. Han og noen andre 'gulinger' kom på skolen for å besøke meg. Da så alle de andre på skolen at jeg kjenner dem. Og da tør ikke noen bråke med meg. Så lenge folk ser at jeg får besøk av noen 'gulinger', og at jeg prater hyggelig med dem, tror alle at jeg er venner med

Lia – enten de jeg kjenner er med der eller ikke!” (Fra intervju med ungdomsskoleelev).

Mange forteller også at de kjenner folk som er med i gjenger i Oslo, og at de kan tilkalle hjelp derfra om de trenger hjelp. Både A-gjengen, B-gjengen og nazi-miljøet nevnes som slike potensielle støttespillere. En del av de ungdommene i Skedsmo som deltar i voldelige og kriminelle aktiviteter, forteller i intervjuer at de har flyttet til Skedsmo fra Oslo eller nærliggende kommuner i løpet av de siste par årene, og at de på sitt nye bosted gjør bruk av sine bekjentskapsnettverk fra tidligere bosted. Og noen ungdommer fra Skedsmo reiser også til Oslo for å delta i gjengmiljøer der. Det faktum at det bare tar ti minutter med toget fra Lillestrøm til Oslo S – kortere tid enn fra utkantene av T-banenettet i Oslo, bidrar i høy grad til at ungdomsmiljøet i Skedsmo må sees i nær sammenheng med gjengmiljøer i Oslo. Denne koblingen blir tettere jo eldre og mer mobile ungdommene blir.

Selv om det etter alt å dømme finnes voldelige gjenger i Skedsmo og Nedre Romerike, så er det å ha store nettverk og bekjentskap med gjengmedlemmer for mange ungdommer langt viktigere som beredskapstiltak enn det å selv være medlem i en gjeng. Mobiliseringen til slåsskamp foregår i hovedsak gjennom mobiltelefon, og kan skje svært raskt og omfattende. Femti ungdommer på hver side i en slåsskamp kan forekomme. I slike mobiliseringer for slåsskamp deltar det gjerne ungdom fra hele Oslo-området med tilgrensende kommuner. De som stiller opp, kan være flere ledd ut i nettverkkjeden av venners venner, og helt ukjente for den eller de som i utgangspunktet ba om støtte.

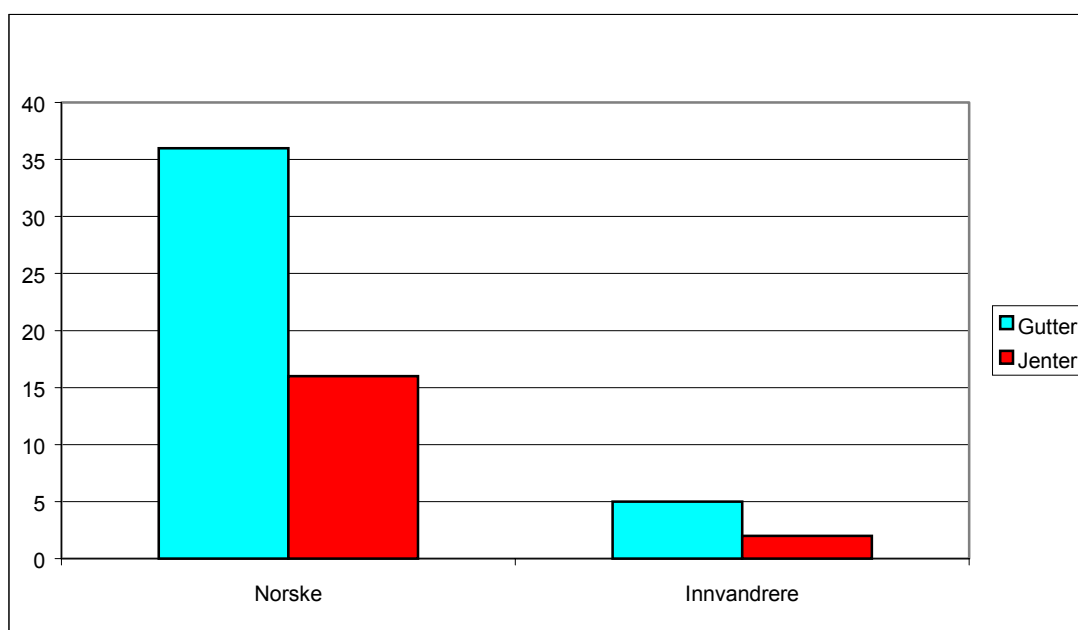
Men det å kjenne folk i voldelige miljøer og be dem om støtte i egne konflikter kan også ha en negativ bakside. Ved å be om og motta hjelp, påtar man seg samtidig en mer eller mindre uuttalt forpliktelse om selv å stille opp dersom de andre trenger hjelp i en konflikt eller slåsskamp. Da står de ikke alltid fritt til selv å vurdere om de har moralsk grunn til å utøve vold. De som nekter å stille opp i slike situasjoner, kan bli utsatt for kraftig press, sosial utfrysning og voldelige represalier.

”Det var en [innvandrer] som vanka sammen med oss [en annen innvandrergruppe]. Men så var det en gang alle hadde bråk, og alle av oss hoppet på en mann – unntatt han fyren. Og nå er han utstøtt av alle, han bare vanker sammen med ”potteter” [norske]. Alle som møter han, har lyst til å ta han. Jeg skal ta han selv, også, jeg bare venter på en grunn” (fra intervju med ungdomsskoleelev).

Kravet til gjenytelse er altså en sentral sosial verdi i disse miljøene.

Noen ungdommer som har bedt andre om hjelp i sine konflikter, har også opplevd at de andre ”overtar” konflikten, og krever at kampen skal fortsette selv etter at motsetningene mellom de to opprinnelige konfliktpartene er bilagt. Disse kan så føle seg fanget i en konflikt og et spill som de ikke lenger ønsker å være en del av, men som de ikke klarer å komme seg ut av.

Figur 5.1 *Antall personer som sier de er med i en gjeng etter kjønn og etter etnisk bakgrunn*

Det er overraskende liten forskjell mellom ungdommer med helnorsk bakgrunn i forhold til ungdom med innvandrerbakgrunn når det gjelder risikoatferd som deltakelse i slåsskamp eller bevæpning. Innvandrerungdommene er imidlertid noe overrepresentert i forhold til sin andel av elevbefolkningen når det gjelder gjengdeltakelse, men tallene er så små at forskjellene ikke er statistisk signifikante. Totalt sett er det uansett et langt høyere antall norske gutter som oppgir å være med i gjeng enn antallet gutter med innvandrerbakgrunn.

Gjengproblemer i Skedsmo kan derfor ikke betraktes som et fenomen som først og fremst er knyttet til innvandrerungdom.¹⁰

Likevel kan det synes som om gjengdeltakere med utenlandsk bakgrunn er mer synlige ute i ungdomsmiljøene enn deres beskjedne antall skulle tilsi. Dette er skyldes blant annet at de på grunn av sitt utseende skiller seg ut,¹¹ men det kan også være at de gjennom sin opptreden markerer seg sterkere enn norske gjenger. Den påstått "sterkeste" gjengen i området hevdes da også å bestå av hovedsakelig innvandrere. Andre undersøkelser (for eksempel Bakken 1998) viser at innvandrerungdom i gjennomsnitt er mer lovlige enn norske ungdommer, men de innvandrerungdommer som først kommer ut på skråplanet, skeier ut mer ekstremt enn tilsvarende norske. Liknende observasjon ble gjort blant 16-åringene i de fire byene (Haaland 2000).

Data fra Skedsmo viser at ungdommer som vokser opp med bare mor eller bare far, er henholdsvis to og tre ganger hyppigere medlem av gjeng enn ungdom som vokser opp med begge foreldre. Mens 20 prosent av ungdom som vokser opp med begge foreldre, har deltatt i slagsmål, gjelder dette henholdsvis 30 og 40 prosent av ungdom som vokser opp hos bare mor eller bare far. Stabil familiesituasjon er derfor en beskyttende faktor i forhold til risikoaktiviteter som gjengdeltakelse og slåssing.

Hele trettito prosent av de som rapporterer at de som har skulket skolen flere dager i løpet av siste to uker, sier de er medlem av gjeng. Gjentatt ulovlig skolefravær er altså, som tidligere nevnt, en sterk indikator på at noe er galt, og at vedkommende med stor sannsynlighet er involvert i ulike former for problematferd.

Av de som sier de selv er med i gjeng, har 72 prosent deltatt i slagsmål siste år. Bare 13 prosent av de som bare kjenner til gjenger gjennom omtale fra andre, har vært med i slåsskamp i samme tidsperiode. Gjengmedlemskap har nær og direkte sammenheng med en rekke andre former for problematferd.

5.2 Mobilitet

Thomas Haaland er i ferd med å gjøre en mer inngående analyse av ungdoms mobiltelefonbruk sett i forhold til grad av foreldrekontroll og risikoatferd som rus, vold og gjengdeltakelse. Det er et ganske tydelig mønster at de hyppigste eierne og brukerne av mobiltelefon også er de ungdommene hvor deres foreldre i minst grad har oversikt over hva de driver med og hvem de omgås på fritiden. Dette medfører at ungdommene får en høy grad av egenregi i fritiden, frakoblet voksenkontroll. Dette er en risikofaktor som igjen har direkte sammenheng med mye rusbruk, voldseksponering, slåssing og deltakelse i gjenger. Det er selvsagt ikke mobiltelefonen i seg selv som fører til denne problematferden, men det er mobilbrukens innvirkning på ungdommenes sosiale nettverk, og den tilgjengelighet mobiltelefonen gir til visse typer informasjon som har en effekt. Gjennom mobilen kan de raskt få vite om hjemmealene-fester, kjøpsmuligheter for hjemmebrent og stoff, eller slåsskamper under oppseiling. Mobilisering til voldelige

---

¹⁰ Det er *mulig* at det relativt lave antallet innvandregutter som rapporterer eget gjengmedlemskap, skyldes at de har en mer restriktiv forståelse av hva en gjeng er, og derfor mener at den gruppen de tilhører ikke er en ordentlig gjeng. Men det er spekulasjon.

¹¹ En gruppe innvandregutter som går nedover gata, oppfattes lett av omgivelsene som en gjeng, mens tilsvarende mange norske gutter lettere oppfattes som en venneflokk.

oppgjør skjer i stor grad gjennom mobiltelefon. Slik mobilisering kan skje både raskere og mer omfattende enn det var mulig før mobiltelefonen ble allemannseie for ungdom.¹²

Fordi gjenger tidligere har vært avhengige av å ha et bestemt møtested for å treffes, utveksle informasjon eller avtale slåsskamper og andre mer eller mindre kriminelle aktiviteter, har gjenger tradisjonelt vært svært territorielle. Denne begrensningen har nærmest blitt opphevet gjennom den store utbredelsen av mobiltelefoner i Norge og mange andre land. I USA, hvor mobiltelefoner ennå ikke er like utbredt blant ungdom, er gjenger fortsatt i langt større grad territorielle. I storbyområder i Norge ser vi derimot at gjenger i stadig større grad er mobile (noe som også har sammenheng med et rimelig godt utbygget kollektivt transportsystem), og at disse grupperingene får stadig mer preg av nettverk snarere enn av avgrensede gjenger. Det er derfor nærliggende å se gjeng, venneklikk og nettverk i sammenheng.

5.3 ”Gjeng” eller ”nettverk”

Det finnes ingen gjengdefinisjon som alle forskere er enige om, men mange (for eksempel Decker & Van Winkle 1996: 31) vil hevde at en gruppe må oppfylle i det minste tre kriterier for å være en gjeng i egentlig forstand: En *gjeng* er en aldersavgrenset kameratgruppe som holder sammen over en viss tid, gruppen driver med kriminelle aktiviteter, og den har et eller annet symbolsk uttrykk for gruppetilhørighet” (navn, symboler, klesstil, etc.). Se for øvrig drøfting av gjengbegrepet, side 20.

En *venneklikk* er en forholdsvis avgrenset ungdomsgruppe som ikke oppfyller alle disse tre kriteriene på en gang. Den kan for eksempel ha en varighet over tid og drive med vold og småkriminalitet, men uten å ha noe navn, stil eller annet symbolsk uttrykk som gjør at gruppen oppfattes som en gjeng av dem selv og omgivelsene.

Et *nettverk* er derimot et sett av bekjenskaper som verken har noen avgrensning i hvem som regnes som ”med”, eller noe symbolsk uttrykk for gruppetilhørighet. Nettverket kan også inkludere ”venners venner”, og kan derfor strekke seg ut over de personene som den enkelte i nettverket kjenner. I en konkret konfliktsituasjon kan hele eller mindre deler av dette nettverket mobiliseres til felles handling og opptre som samlet gruppe, men gruppen er temporær og situasjonsavhengig.

De ungdommene i Skedsmo som er mest involvert i slåsskamper og vold, forholder seg til alle disse tre typene grupper. De har som ofte sin primære tilknytning til en venneklikk. Men kommer de i bråk med andre, forsøker de å mobilisere ikke bare de nærmeste vennene i klikken, men også sitt nettverk av egne og vennenes bekjenskaper, og aller helst medlemmer av gjenger, som forhåpentligvis også vil kunne ta med seg resten av gjengen.

5.4 Gruppens betydning for individuelle atferdsforstyrrelser

I barneskolen fremstår enkelte barns stadige aggressive atferd mot andre som individuelle atferdsforstyrrelser. Årsaken til problemene ligger for de fleste vedkommende i hjemmeforhold og oppvekst, men kan også ha sammenheng med nevrologisk betingede atferds

¹² For ytterligere diskusjon om mobiltelefon og voldelige konflikter, se Lien og Haaland (1998, s. 72-73) og Haaland 2000, s. 48-49).

problemer (bl.a. ADHD og Tourette syndrom). Når barna blir eldre, vil de ofte finne sammen med andre som har tilsvarende atferd. I slike grupper bekrefter og forsterker de hverandres aggressive og voldelige handlemåter. Etter hvert får atferdsmønstrene mer karakter av ungdomskultur og gjeng, ofte inspirert av forbilder hentet fra nyhetsmedier, gangsterfilmer eller bekjentskapskrets. Gruppens verdier og normer for atferd står ofte i sterk motsetning til de vanlige atferdsnormene i samfunnet (jfr. diskusjonen om ”respekt”, side 18).

For barn med lav terskel for å reagere med sinne, vil denne hypersensitiviteten for krenkelse få spesiell grobunn innenfor en sosial setting hvor ritualiserte krenkelser og kamp om respekt står sentralt i samhandlingen (Lien og Haaland 1988). Disse ungdommene vil trolig ha spesielt store problemer med å kunne bryte med de atferdsmønstre som ”respektspillet” legger opp til. Det vil i så fall kreve at det settes inn betydelige ressurser i psykiatrisk behandling og annen oppfølging.

Ungdommer som *ikke* har slike individuelle og personlighetsbetingede atferdsproblemer i bunn, vil langt lettere kunne trekke seg ut av disse negative sosiale miljøene. De kan i større grad velge å bygge sin identitet og sosiale status opp rundt det å gjøre noe helt annet – et annet miljø, andre omgangsformer, og andre dominerende aktiviteter i sine liv.

6 Oppsummering, noen konklusjoner og innspill for handling

Rusbruk, vold, bevæpning og gjengtendenser er betenkelig utbredt i ungdomsmiljøene i Skedsmo kommune. Dette representerer et problem ikke bare for kommunen og skolene, men først og fremst for de ungdommene som direkte eller indirekte rammes av dette.

En del barn begynner svært tidlig med alkohol, og narkotiske rusmidler er også utbredt blant ganske unge. 15-åringer i Skedsmo er mer utsatt for trusler og vold enn tilfellet er blant 16-åringer i Oslo, Drammen, Kristiansand og Stavanger – fire byer hvor man på forhånd visste det var store problemer med ungdomsvold og gjenger. Selv om et flertall av ungdomsskoleelevene i Skedsmo føler seg trygge, er det en betydelig andel av elevene – 10 til 15 prosent – som opplever ungdoms- og skolemiljøet som utrygt. En del av disse gruer seg av den grunn for å gå på skolen.

- Det fleste av de voldelige hendelsene skjer i direkte eller indirekte tilknytning til skolen, spesielt i storefri og rett etter skoletid.
- På flere av skolene finnes det spesielle personer og grupperinger som ofte plager og truer andre.
- Ved noen av skolene kommer det også ofte personer utenfra for å true eller banke opp elever eller selge stoff.

Den største utrygghetsfaktoren ligger trolig likevel i den aggressive omgangstonen som utspilles blant en del av elevene – en omgangsform som går ut på å ”være frekk” gjennom å fremsette ritualiserte fornærmelser for å provosere frem enten en slåsskamp eller en form for underkastelse som uttrykk for frykt og avmakt. Dette kalles å få ”respekt”.

Det er åpenbart at denne forståelsen av hva ”respekt” er, og den atferden som dette medfører i forholdene mellom ungdommer, i seg selv skaper konflikter og vold. Dersom skolen skal kunne redusere konfliktnivået blant elevene i friminutter og på skoleveien, er det nødvendig å arbeide med respektbegrepet og det verdikomplekset som dette inngår i. Dette henger blant annet sammen med ideer om maskulinitet, kjønnsroller og moral i vid forstand. Målet må være å bytte ut en respektforståelse basert på frykt og hierarki med et respektbegrep basert på gjensidighet og likeverd – verdier som står i sentrum for hele skoleverkets verdigrunnlag og målsetning. Dette er derfor et felt som bør ligge vel til rette for tverrfaglig temaundervisning i hele grunnskolen, både på barne- og ungdomstrinnet.

Men behovet for å utvikle respekt som en gjensidighetsrelasjon gjelder ikke bare i forholdet mellom elever, men også som gjensidig respekt i forholdet mellom lærere og elever. Mange lærere opplever det som svært vanskelig at en del elever ikke viser dem respekt, men stadig er frekke og utfordrende. Gjennom intervjuer med elever kommer det også frem at elevene opplever at noen lærere viser elevene respekt – og får respekt tilbake fra elevene – mens andre lærere opptrer respektløst overfor en del elever, og til dels ydmyker dem overfor klassen. Det er grunn til å ta slike signaler på alvor.

Dette betyr selvsagt ikke at alle lærere som har disiplinærproblemer med enkelte elever eller klasser, nødvendigvis opptrer respektløst overfor elever. Men i en del tilfeller er dette åpenbart situasjonen. Derfor bør arbeidet med å utvikle respekt som gjensidighet også inkludere lærerstaben, og ikke bare elevene.

Et flertall av elevene – og særlig ”de snille” – ønsker at lærerne skal være strengere mot de som bråker med andre. Dette avspeiler betydelige sosiale spenninger og motsetninger i elevflokkene. Det er en stor utfordring å utvikle en lærerrolle hvor lærerne fremstår som myndige overfor de som bråker og truer andre. Denne undersøkelsen gir imidlertid ingen enkle svar på hvordan dette skal gjøres.

Det faktum at ungdomsvolden i Skedsmo i så stor grad skjer på skole eller skoleveien hjem, representerer ikke bare et problem, men i like stor grad en mulighet til å gjøre noe for å redusere konfliktnivået og volden. Dette forholdet bidrar til også til å understreke at skolen har et betydelig ansvar, -betydelig større enn om voldshendelsene hadde funnet sted på andre arenaer og til andre tidspunkt.

Det å ”legge lokk på” volden gjennom øket kontroll fra lærernes side i storefri og skolens nærområde (f.eks. bussholdeplassen) rett etter skoletid, vil trolig ha en positiv virkning der og da. Da er det imidlertid sannsynlig at en del av volden og slåssingen bare blir forskjøvet til andre steder og tidspunkter. Men dersom skolen i større grad lykkes i å forebygge eller løse selve konfliktene som oppstår blant elevene, vil det kunne ha en meget gunstig totaleffekt på voldsnivået blant ungdom i Skedsmo. Arbeid med selve konfliktdynamikken i elevmiljøet har derfor stort potensial. Her må arbeidet med å snu ”respekt-spillet” over til mer positive former for relasjoner stå sentralt.

En del av konfliktene har karakter av mobbing, hvor noen elever stadig utsettes for nedvurderende atferd fra andre. Dan Olweus’ tiltakspakke mot mobbing er dokumentert å ha god effekt mot denne typen atferd, særlig hvis flest mulig av elementene i tiltakspakken iverksettes.

Mange av konfliktene og slåsskampene i ungdomsmiljøene har imidlertid ikke nødvendigvis mobbekarakter, men har mer preg av andre typer motsetninger, hvor ofte begge parter kan spille en aktiv rolle i hendelsesforløpet. Flere av skolene har iverksatt skolemegling, og synes å ha gode erfaringer med dette.

Ungdommer som stadig skulker skolen (minst to ganger de siste to uker) er sterkt overrepresentert når det gjelder rusbruk, voldseksposering og gjengtilhørighet. Gjentatt ulegitimert fravær bør derfor være en kraftig varselampe for skolene om at det er nødvendig å sette inn tiltak for å få de aktuelle ungdommene tilbake på rett spor igjen. Vi kjenner til fra andre kommuner at mange skoler i liten grad reagerer overfor elever som skulker. Dette sender ikke bare uheldige signaler, men det innebærer også tapte muligheter til å få ungdommer på rett kjøll igjen.

Situasjonen tilsier altså tiltak over et bredt spekter.

Litteratur

- Bjørger, Tore, og Carlsson, Yngve (1999): *Vold, rasisme og ungdomsgjenger: Forebygging og bekjempelse*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Decker, Scott H. and Van Winkle, B. (1996): *Life in the Gang: Family, Friends, and Violence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Esbensen, F. and Huizinga, D. (1993): "Gangs, Drugs, and Delinquency in a Survey of Urban Youth". *Criminology*, 31:565-589.
- Esbensen, F. and Winfree, T. (1998): "Race and gender differences between gang and non-gang youth: Results from a multi-site survey. *Justice Quarterly*, 15, 505-526.
- Fangen, Katrine (1997): "Separate or Equal? The Emergence of an All-Female Group in Norway's Rightist Underground". *Terrorism and Political Violence*, Vol. 9, No. 3.
- Haaland, Thomas (2000): *Vold – konflikt og gjengdannelse: En undersøkelse blant ungdom i fire byer*. Oslo: NIBR prosjektrapport 2000:14.
- Klein, Malcolm (1995): *The American Street Gang: Its nature, Prevalence, and Control*. New York/Oxford: Oxford University Press.
- Klein, M.W.; Kerner, H.-J.; Maxson, C.L.; Weitekamp, E.G.M. (2001): *The Eurogang Paradox: Street Gangs and Youth Groups in the U.S. and Europe*. (Dordrecht and Norwell: Kluwer-Plenum).
- Lien, Inger-Lise og Haaland, Thomas (1998): *Vold og gjengatferd. En pilotstudie av et ungdomsmiljø*. Oslo: NIBR/Ungdom Mot Vold, Samarbeidsrapport.
- Miller, Jody (2000): *One of the Guys: Girls, Gangs, and Gender* (Oxford University Press).
- Pedersen, W. & H. Aas (1995): "Sexual victimization in Norwegian children and adolescents: victims, offenders, assaults." *Scandinavian Journal Social Medicine* 1995:23.